

MOLEN PASPOORT

JOESWERT

Molenpaspoort

molen Joeswert

in Feerwerd

Dit paspoort bevat naast de omschrijving van de molen, zijn omgeving en de biotoopregels ook bouwhistorische en sociaaleconomische aspecten en de cultuurhistorische context. Tevens vermelden wij de belangrijkste technische gegevens.

Het is een waardenrapport dat nuttig is voor de gemeente om de speelruimte van ruimtelijke ontwikkelingen te bepalen.

Het rapport zal dan ook meegenomen moeten worden in het Programma van Eisen of Nota van Uitgangspunten bij ruimtelijke initiatieven (plannen, ontwikkelingen, projecten); Molenstichting Winsum beveelt aan om dit rapport bij voorkeur ingebed te zien in ruimtelijke plannen van de gemeentelijke overheid.

Molenstichting Winsum
Feerwerd,
30 januari 2025

Samenstelling

Johan van Dijk (Erfgoedpartners)
Aad van der Drift

(bestuur Molenstichting Winsum)

Libbe Kooistra (molenaar Joeswert)
Rolf Wassens (molenaar Joeswert)

Molenstichting Winsum
info@molenstichtingwinsum.nl
Dit molenrapport is te downloaden via
www.molenstichtingwinsum.nl

Inhoud

- 3 Molen Joeswert, erfgoed in Feerwerd
- 5 Bijzondere gietijzeren as
- 6 Molenbiotoop
- 8 Kenmerken molen Joeswert
- 11 Biologisch verantwoorde samenwerking

Molen Joeswert

bijzonder Cultureel Erfgoed in Feerwerd

Molen Joeswert was niet de eerste molen van Feerwerd. Zijn voorganger werd in 1628 afgebroken, toen de Provinciale Staten dat jaar belasting op het gemaal invoerden. Pas in 1855 werd door de Minister van Financiën aan Willem Drewes Faber vergunning verleend om opnieuw een windkorenmolen te bouwen. De molen van Faber kent sindsdien een rijke geschiedenis van verval en herstel. Ze was niet alleen van economisch belang, maar is nu nog steeds beeldbepalend.

Naam

Stenen tableau op de molen

De naam 'Joeswert' refereert aan de gelijknamige verdwenen wierde ten zuiden van de molen. Ook lag er een boerderij Joeswert aan de Meedenerweg met dezelfde naam. Vroeger nam men het niet zo nauw met d of t, vandaar het verschil in schrijfwijze. Aan de zijkant van de molen staat een tableau met het bouwjaar 1855 en no. 92. Dat laatste is mogelijk een oudeplaatsaanduiding.

Oorsprong en bouw

In 1855 werd Molen Joeswert opgericht als een koren- en pelmolen door molenmaker Willem Drewes Faber uit Garnwerd. Gebouwd tijdens een tijd waar de behoefte aan graanverwer-

king hoog was, speelde de molen een cruciale rol in zowel de gortpellerij als graanmalerij. Door de strategische locatie van de molen, aan de zuidwestkant van het dorp, kon optimaal gebruik gemaakt worden van de overheersende windrichtingen. Dit verhoogde de efficiëntie van de molen met zijn 18,5 meter hoge achtkante constructie en een vlucht van 21 meter. Jarenlang was deze molen als koren- en pelmolen in bedrijf en ook, onder molenaar Hedde de Groot, een van de best onderhouden molens van de provincie Groningen. Dat duurde 100 jaar, tot op 10 december 1955 tijdens het malen de buitenroede brak.

...agen overal opmerkt, deed ook het dorp Feerwerd. Sedert de laatste jaren is aldaar door den heer ONNIS een tichelwerk opgericht, waarbij nog in dit jaar door denzelfden eene fabriek van vloersteen en pannen is gebouwd, welke bijzonder aan het oogmerk voldoet, en voor den ondernemer zeker zeer lucratief, en ook voor het dorp van aanbelang is. Daarenboven verheugen zich de inwoners dier plaats, dat zij gedurende eenige dagen den nieuw gebouwden rogge- en pelmolen zien malen, gemaakt door den molenmaker RITSSEMA, ten behoeve van W. D. FABER, welke molen niet alleen ten sieraad verstrekt van het dorp, maar bijzonder tot gerijf der ingezetenen, die anders hun koren te Ezinge langs een bijna niet te passeren kleiweg moesten laten malen.

Groninger Courant, 11 november 1855

In zijn val beschadigde het gebroken deel ook de lange spruit, de rechter lange schoor en de stelling. De Groot probeerde vervolgens fondsen te vinden om zijn molen te herstellen maar kreeg geen gehoor, ook niet bij de burgemeester van Ezinge en gaf het na enige tijd gedesillusioneerd op. Hij verkocht zijn molen aan molenaar Jan Keizer, maar ook die slaagde er niet in de situatie te veranderen. Hiermee werd de Joeswert van een fraaie en verzorgde molen een krepeergeval.

Rond 1969 was de situatie zeer slecht: de stelling geheel verdwenen en grote gaten in de bekleding van de romp

Molen Joeswert omstreeks 1969

Innovatie en restauratie

In het begin van de 20e eeuw onderging de molen belangrijke technologische veranderingen. Rond 1900 en 1905 werden de zeilroeden voorzien van zelfzwichtingssystemen, een vooruitstrevende innovatie op dat moment. Dit systeem verbeterde de efficiëntie van de molen en maakte het mogelijk om de kracht van de wind optimaal te benutten.

In 1976 werd een serieuze restauratie uitgevoerd. Dit vergde een aanzienlijke investering, waarbij de kap, roeden en stelling volledig werden vernieuwd.

In 1979 werd de Joeswert een productiemolen: Rolf Wassens startte hier zijn maalbedrijf. Na ongeveer 20 jaar intensief te zijn bemalen raakte de onderhoudstoestand achterop, waardoor malen op windkracht tijdelijk niet meer mogelijk was: Wassens moest het een tijd alleen met de motor stellen.

In april 2010 werden beide roeden gestreken en de kap vervolgens naast de molen neergezet, om daar ter plekke te worden gerestaureerd. In december 2011 werd de geheel herstelde kap herplaatst. Kort daarna was de molen weer maalvaardig.

Economische rol

Historisch gezien was Molen Joeswert van vitaal belang voor de lokale economie. Tijdens de bloeitijd was het een essentiële faciliteit voor graanverwerking. Constante verbeteringen en aanpassingen maakten het mogelijk de concurrentie bij te benen en zorgden ervoor dat de molen zijn

positie in de industrie kon behouden. Na de heropening in 1978 werd de molen aanvankelijk bemalen door Henk Epskamp, vanaf 1980 door Rolf Wassens. Onder de laatste draaide de molen twintig jaar zeer succesvol.

Rolf Wassens, molenaar vanaf 1980

Beheer

Sinds 2017 maalt de Joeswert op vrijwillige basis. Sinds kort in samenwerking met het biologisch innovatief akkerbouwbedrijf Landgoud. Dit zorgt voor een zekere continuïteit in de molenactiviteiten en draagt bij aan het behoud van traditionele maaltechnieken. Het beheer van de molen ligt bij de Molenstichting Winsum, die de erfenis van de diverse voorgaande eigenaren en beheerders continueert.

Bijzondere gietijzeren as

Een bijzonderheid van Molen Joeswert is de Fyenoord-as, een van de oudste gietijzeren assen in Nederland, die oorspronkelijk van een andere molen afkomstig is. Deze unieke toevoeging geeft de molen een extra historisch en technisch belang binnen de molengeschiedenis van Nederland.

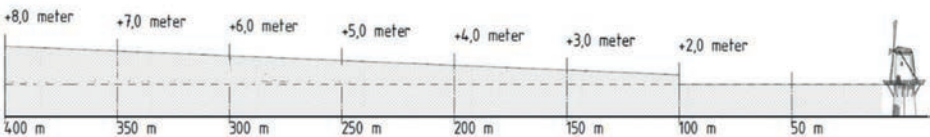
Fyenoord-as in houten vulstukken verpakt

Molenbiotoop

Een molenbiotoop is ingericht om het zicht op de molen en de vrije windvang te waarborgen, zodat de molen optimaal kan draaien. De maximale hoogte van objecten rondom de molen is beperkt, wat inhoudt dat er restricties zijn voor ruimtelijke ontwikkelingen binnen een straal van 400 meter van het middelpunt van de molen. Binnen dit gebied mogen geen objecten aanwezig zijn die het zicht op de molen belemmeren en/of de molen de “wind uit de zeilen” nemen.

Dit betekent dat indien er ontwikkelingen plaatsvinden binnen een afstand van 400 meter van de molen, deze zorgvuldig moeten worden ingepast in de ruimte rondom de molen. Naast windvang en zicht moeten ook de landschappelijke context, het historische belang, de functionele status en de maatschappelijke waarde in overweging worden genomen.

Waarom

Een goede molenbiotoop is nodig om ervoor te zorgen dat een windmolen optimaal functioneert. Een goede biotoop zorgt ervoor dat de molen goed tot zijn recht komt. In een slechte biotoop is er verminderde windvang, wat leidt tot minder omwentelingen en vermogen. Soms kan de molen zelfs niet meer in alle windrichtingen draaien, laat staan malen. De turbulentie veroorzaakt door bomen of hoge gebouwen geeft de molen een ongelijke belasting, wat resulteert in een onregelmatige gang. Dit leidt tot schade en verhoogde onderhoudskosten, wat weer hogere kosten met zich meebrengt voor het behoud van de molen.

Voor een goede biotoop is de lokale overheid van groot belang. Niet

alleen om het openbaar groen tijdig te snoeien of in te korten, maar ook voor handhaving en het maken van plannen met betrekking tot woning- of bedrijfsbouw.

Biotoopformule

Een eerste benadering om te bepalen of de windvang wordt belemmerd, is de 1:100-regel. Dit houdt in dat per 100 meter obstakels maximaal 2 meter boven de stelling mogen uitsteken. Deze eerste benadering werd in 1946 door de 'Vereniging De Hollandsche Molen' geïntroduceerd. (zie tekening boven')

Het effect van obstakels tot op 100 meter afstand is zeer groot. De eerste 100 meter rond een windmolen moet bij voorkeur geheel vrij van obstakels

zijn. In het dichtbevolkte Nederland van de 21e eeuw is dat echter moeilijk te realiseren.

Om nauwkeuriger te bepalen of de windvang wordt belemmerd, en omdat de eerste benadering niet overal haalbaar bleek, heeft de Vereniging De Hollandsche Molen in 1982 de biotoopformule ontwikkeld.

Deze formule luidt:

$$H(x) = x/n + c \cdot z$$

Waarin:

H(x): maximale hoogte van een obstakel op afstand x

x: horizontale afstand tot de molen

n: constante

open gebied: $n=140$;

ruw gebied: $n=75$;

gesloten gebied: $n=50$

c: constante = 0,2

z: ashoogte

Bij molen Joeswert spreken we van een open gebied.

Wetgeving

Voor de bescherming van een molen zijn ten minste twee wetten relevant: de Erfgoedwet en de Omgevingswet.

De Erfgoedwet ziet toe op de bescherming van het casco, het gebouw, alsook de staande en gaande werken.

De ruimtelijke regels vallen onder de **omgevingswet**.

Van belang is daarbij rekening te houden met de functie van een molen.

Die werkt dankzij wind- of watertoevoer, wat feitelijk een zakelijk recht is dat kan worden geregeld door regels te stellen over de ruimtelijke omgeving van de molen.

In bovenstaande kaart is duidelijk te zien dat de bomen langs het Oldenhoofsch kanaal de windvang van molen Joeswert belemmeren. Bij wind uit het noorden, noordoosten en noordwesten ondervindt de molen bij het malen veel hinder van deze beplanting.

Kenmerken molen Joeswert

Hieronder staan de kenmerken van molen Joeswert. Deze kenmerken zijn geëxtraheerd uit het format van het molenpaspoort van De Hollandse Molen (DHM). Het zeer gedetailleerde molenrapport is te vinden op de website van Molenstichting Winsum en zal regelmatig worden aangepast. Zie ook www.molenstichtingwinsum.nl.

Algemene Informatie

Naam:	Joeswert
Tenbruggecate-nummer:	477
Functie:	Koren- en pelmolen
Krachtbron:	Wind en motor
Type:	Achtkante molen
Plaats bediening gevluucht:	Stellingmolen
Plaats bediening kruierwerk:	Stelling
Adres:	Mentaweg 1b, 9892 TA Feerwerd
Gemeente:	Westerkwartier
Monumentnummer:	15558
Eigenaar:	Molenstichting Winsum
Type eigenaar:	Stichting
Bouwjaar:	1855

Geschiedenis

Gebouwd na de afschaffing van de belasting op gemaal op 'beklemd' grond, via een erfpachtconstructie van de Ned. Hervormde Kerk (nu PKN)

Gebouwd voor Faber uit Dronrijp

Verschillende molenaars, waaronder

Gatse de Groot (1892-1921)

Hette de Groot (1921-1961)

Jan en Gerard Keizer (1961-1967)

Tot 1967 was de eigenaar ook molenaar

Daarna molenaar/gebruiker

Gerard Keizer (1977/1978)

Henk Epskamp (1978-1980)

Rolf Wassens (1980-2017)

Dirk Doeglas (gebruiker) (2017-2023)

Sinds 2024 weer (vrijwillig) in bedrijf onder leiding van Libbe Kooistra

De molen is altijd in bedrijf gebleven, wat uniek is in Nederland

De molen is een typische Groninger koren- en pelmolen

De molen heeft een compleet gewitte onderbouw, wat zeldzaam is voor dit type molen.

Technische Details

Fundering:

Stapels losse stenen, gebruikelijk in Groningen, gebouwd op stevige kleigrond

Metselwerk

Rode baksteen, aanvankelijk gepleisterd, later met een elastische verflaag (wit)

Onderbouw

Gemetselde achtkante bakstenen onderbouw met steunberen

Inscriptie in onderbouw:

"Joeswert 1855 NO.92"

Tussenachtkant

Getrapte weeg, potdekseling op ingezaagde staanders, witgeschilderd

Stelling

Circa 7,90 meter hoog, met binnen- en buitensluiting en kraaienpoten, stellinghek wit met rode 'oortjes'

(Boven)achtkant

Grenen met horizontale vuren binnenlaag en verticale buitenlaag van red cedar

Kap

Hout met dakleer, normale Groninger kap

Hanebalk

Met opschrift: "1905 voor het laatst met zeil gewerkt"

Aandrijving (wind)

Zelfzwiching vanaf 1904/1905, systeem Van Bussel

Aandrijving (motor)

10 pk Bauknecht elektromotor

Assen

Gietijzeren bovenas uit 1840, verlengd met houten stukken

Koningspil

Verstevigd met stroppen

Lagering

Neut op de koningspil, kogellagers op de taats

Ruimtelijke waarden

Beeld: Bepaalt sterk het beeld van het dorp Feerwerd

Zichtbaarheid: Goed zichtbaar, behalve vanuit het noorden

Molenerf: Historische molenaarswoning en schuren nog aanwezig, klinkerpad en parkeerplaats

Toeristische waarde: Zeer hoog in combinatie met Ezinge en Garnwerd

Immateriële waarden

Openstelling: Beperkt, vanwege veiligheid en bedrijfsvoering, bezichtiging op afspraak en op molendagen

Draagvlak: Gemalen voor menselijke consumptie, in opdracht van een landbouwer

Culturele betekenis: Boekje over De Meeuw en Joeswert in de maak

Overige informatie

- Er staat een houten schuur/pakhuis tegen de molen aan sinds 1988
- Er zijn ook losse schuren ten oosten en zuiden van de molen
- De molen werkt met regionale granen, onder andere regionaal verbouwde spelt
- De molen is onderdeel van het Speltproject Pieterburen sinds 1997
- Er is een straatnaam in de Reitdiepwijk in Groningen vernoemd naar de molen/streek
- SKAL gecertificeerd

Aansichtkaart uit 1904 (bron: Groninger Archieven)

Biologisch verantwoorde samenwerking

Molen Joeswert werkt sinds het najaar van 2024 samen met akkerbouwbedrijf Landgoud. Landgoud is het biologische akkerbouwbedrijf van de familie Havenga. Zij telen diverse gewassen in het Groninger Waddengebied met een focus op respect voor de natuur.

Landgoud is al meer dan twee decennia actief in de biologische landbouw en heeft een uitstekende reputatie opgebouwd door het verbouwen van spelt, baktarwe, emmergraan, eenkoorn, zaaiuien, peen, pootaardappelen, mosterdzaad en aalbessen. Veel van deze producten worden lokaal verwerkt en afgezet. Zo verwerkt molen Joeswert de granen tot volkorenmeel en bloem. Daarnaast laat Landgoud producten zoals sap, wijn, siroop, pasta en mosterd maken van hun gewassen.

De samenwerking tussen Landgoud en de molenaars van Joeswert heeft geresulteerd in een SKAL-certificering. SKAL-certificering is een keurmerk voor biologische producten in Nederland. Het wordt uitgegeven door Stichting Skal Biocontrole, een onafhankelijke organisatie die toezicht houdt op de biologische sector in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Bedrijven, die biologische producten produceren, verwerken, verpakken, importeren, verhandelen of opslaan, moeten over een SKAL-certificaat beschikken. Dit certificaat geeft aan dat

het bedrijf voldoet aan alle wettelijke eisen en bepalingen rondom biologische productie en verwerking. Skal Biocontrole voert jaarlijks inspecties uit bij de molen. Deze inspecties omvatten voornamelijk controles op het gebruik van biologische ingrediënten en een boekhoudkundige controle. Het SKAL-certificaat garandeert de biologische kwaliteit voor consumenten en waarborgt de naleving van Europese regelgeving voor biologische productie. Bedrijven en producten met SKAL-certificering zijn te herkennen aan het Europese biologische keurmerk. Bedrijven die zich niet aan de regels houden, kunnen hun certificering verliezen en mogen hun producten niet langer als biologisch verkopen.

Skal

> GECERTIFICEERD

